

საბანკო კონკურენციის საკანონმდებლო-სამართლებრივი და
ინსტიტუციური უზრუნველყოფა საქართველოში

THE LEGISLATIVE-LEGAL AND INSTITUTIONAL PROVISION OF
BANKING COMPETITION IN GEORGIA

მერაბ ვანიშვილი

MERAB VANISHVILI

ეკონომიკის დოქტორი საქართველოს
ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი

Doctor of Economic Sciences,
professor of Georgian Technical
University

ანოტაცია

სტატიაში, უახლეს ლიტერატურულ წყაროებსა და საკანონმდებლო აქტებზე დაყრდნობით, თანმიმდევრულად არის შესწავლილი ფინანსური თეორიისა და სამეურნეო პრაქტიკის ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხი, როგორცაა საბანკო კონკურენციის საკანონმდებლო-სამართლებრივი და ინსტიტუციური უზრუნველყოფა საქართველოში.

სათანადო კვლევებით დადგენილი და სამეურნეო ცხოვრებით დადასტურებულია, რომ ზედამხედველობის ეფექტიანი სისტემა ეყრდნობა საბანკო საქმისა და ზედამხედველობის მარეგულირებელ კანონმდებლობას, საკუთრივ ზედამხედველობის რეჟიმს, შესაბამის სამართლებრივ გარემოსა და აღრიცხვის მეთოდებს. ამასთან, საზედამხედველო სისტემის ინსტიტუციური მოწყობა მსოფლიოს გარშემო დინამიურ ცვლილებებს განიცდის. კერძოდ, ერთ დროს ფართოდ გავრცელებული კლასიკური მოდელი, სადაც საბანკო, სადაზღვევო და ფასიანი ქაღალდების სექტორების ზედამხედველობა განცალკევებული იყო, დღეს უფრო გამონაკლისია, ვიდრე წესი.

გაკეთებულია დასკვნა „კონკურენციის შესახებ“ არსებული კანონის გადამუშავების, საბანკო ზედამხედველობის ფუნქციის განმახორციელებელი სტრუქტურული ერთეულის ეროვნული ბანკის შემადგენლობაში დატოვების თაობაზე.

საკვანძო სიტყვები: საბანკო კონკურენცია, კარტელური შეთანხმება, ფინანსური ზედამხედველობა, ინსტიტუციური მოწყობა, საკრედიტო პოლიტიკა, არაკეთილსინდისიერი კონკურენცია, დეპოზიტების დაზღვევა, მაკროპრუდენციული რეგულირება, მაკროპრუდენციული რეგულირება, საკრედიტო პორტფელი, ბაზელის კომიტეტი.

Abstract

In the article, the latest literary sources and legal acts on the basis of consistently studied the theory of financial and agricultural practices in a number of important issues, such as competition in the banking legislation-legal and institutional provision in Georgia.

The study established and economic life has been proven that an effective surveillance system is based on banking supervision and regulations, proper supervision regime, the legal environment, and accounting methods. In addition, the control system for the institutional set-up around the world with dynamic changes. In particular, a time of widespread classical model, where the banking, insurance and securities sectors separate supervision was more of an exception than a rule.

The report concludes “Competition” of the processing, the banking supervision function in implementing the structural unit of the National Bank of the resignation.

Key words: Banking competition, cartel agreements, financial supervision, institutional arrangement, the credit policy, unfair competition, deposit insurance, macroprudential regulation, mikroprudentsiuli regulation, the credit portfolio, the Basel Committee.

შესავალი: ქვეყნის საბანკო სისტემის რე-ფორმირების ამოცანები მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული მისი კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისა და ეფექტიანობის გაზრდისაგან. საბანკო სექტორში კონკურენტული სივრცის შექმნა კი პირდაპირ უკავშირდება კონკურენციის შესახებ საკანონმდებლო-ნორმატიული ბაზის დახვეწას.

სამწუხაროდ, ზოგადად, პოლიტიკური სისტემა ზემოქმედებს კონკურენციაზე, ხშირად ნებისმიერი ინიციატივის წინააღმდეგია და, ა. სმიტის „უხილავი ხელი“-საგან განსხვავებით, სწორედ სახელისუფლო ვერტიკალი არის ერთ-დროულად უხილავი და ხილული ხელი, რომელიც განსაზღვრავს ბაზარზე მონაწილეთა ქცევის წესს, მონაწილეთა რაოდენობას, ფასს და მოგების მარჟასაც კი. პირობითად, ეს არის მართ-ვადი კონკურენცია, თავისი მონოპოლიებითა და კარტელური შეთანხმებებით.

ფინანსური სექტორი მსოფლიო ეკონომი-კის ყველაზე რეგულირებადი სექტორია. მისი რეგულირების ინსტრუმენტების შესახებ ჩამოყა-ლიბებული საერთო ხედვა ასახულია ბაზელის კომიტეტისა და ფინანსური სტაბილურობის საბ-ჭოს დოკუმენტებში, ასევე ევროლირექტივებში, სადაც მოცემულია ის ძირითადი მიდგომები, რომ-ლებიც ფინანსური ბაზრების რეგულირებისას უნდა იქნას გამოყენებული. თუმცა, საკითხი იმის შესახებ, თუ როგორი ინსტიტუციური სტრუქ-ტურა არის საჭირო აღნიშნული რეგულირების განხორციელებისათვის, ნაკლებად განიხილება. ასე, მაგალითად, მსოფლიო ფინანსური კრიზისის გამომწვევი მიზეზების აღწერისას და მათი და-ძლევის მიზნით შედგენილ ცნობილ ანგარიშებ-შიც კი არ არის გაანალიზებული, თუ როგორ უნდა ჩამოყალიბდეს ინსტიტუციური მიდგომა ფინანსური ზედამხედველობისადმი. და ეს მაშინ, როდესაც ეფექტური ზედამხედველობა რეგული-რების ინსტრუმენტების დანერგვის აუცილებელი პირობაა, რომლის უმნიშვნელოვანესი განმსაზ-ღვრელი მისი ინსტიტუციური მოწყობაა.

ხელისუფლების მთავარი გამოწვევა სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ დაიხვეწოს საკანონმდებლო და ინსტიტუციური მოთხოვნე-ბი, რომლებიც ზემოქმედებას ახდენენ საბანკო კონკურენციის რეგულირებაზე. ამასთან დაკავ-შირებით, უწინარეს ყოვლისა, გარკვეული ამო-ცანები დგება საქართველოს ეროვნული ბანკის წინაშე, მისი მარეგულირებელი და საზედამხედ-ველო როლის გააქტიურების თვალსაზრისით.

კვლევის შედეგები: სათანადო კვლევე-ბით დადგენილი და სამეურნეო ცხოვრებით და-დასტურებულია, რომ ზედამხედველობის ეფექ-ტიანი სისტემა ეყრდნობა საბანკო საქმისა და ზედამხედველობის მარეგულირებელ კანონმდე-ბლობას, საკუთრივ ზედამხედველობის რეჟიმს,

შესაბამის სამართლებრივ გარემოსა და აღრიცხ-ვის მეთოდებს [1, გვ. 21]. ამასთან, საგულისხ-მოა, რომ საქართველოში მოქმედი კანონმდე-ბლობით, კომერციული ბანკი განისაზღვრება, როგორც ეროვნული ბანკის მიერ ლიცენზირე-ბული იურიდიული პირი, რომელიც იღებს დე-პოზიტებს და მათი მეშვეობით თავისი სახელით აწარმოებს კანონმდებლობით განსაზღვრულ სა-ბანკო საქმიანობას [2].

საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ ლიცენზირებული ბანკების საქმიანობა მხოლოდ კანონმდებლობით ნებადართული სახეობებით შემოიფარგლება. ასევე კანონმდებლობით რეგუ-ლირდება საზედამხედველო ფუნქციების შემს-რულებელთა მოვალეობები და უფლებამოსილე-ბანი. მათგან განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შემდეგი:

ლიცენზირების მინიმალური კრი-ტერიუმები, რომელიც მოიცავს კონტროლს ბანკების მფლობელობასა და მმართველო-ბაზე. ამ კრიტერიუმების მოქნილობისა და საბანკო ინდუსტრიის განვითარებასთან ერთად, მათი მუდმივი სრულყოფისათვის ეროვნულ ბანკს მინიჭებული აქვს უფლება, თავისი ნორმატიული აქტების საფუძველზე, კომერციული ბანკების მიმართ დააწესოს დამატებითი, უფრო დეტალური მოთხოვნები;

ბანკის შემოწმებელთა კანონმდე-ბლობით განსაზღვრული ვალდებულება, - გონივრულად გამოითხოვონ ბანკისაგან საჭირო ინფორმაცია. ამასთან, დამატებით, შემოწმებლები ვალდებული არიან უზრუნ-ველყონ მიღებული ინფორმაციის კონფიდენ-ციალურობა. ასევე კანონმდებლობა განსაზ-ღვრავს იმ გარემოებებს, როდესაც ბანკის ზედამხედველებს აქვთ აღნიშნული ინფორ-მაციის სხვა კონკრეტული ორგანიზაციები-სათვის გადაცემის უფლება;

საქართველოში მოქმედი კომერცი-ული ბანკების საქმიანობაზე ზედამხედველო-ბის ორგანოებისათვის კანონმდებლობით მინიჭებული შესაბამისი უფლებამოსილება-ნი იმისათვის, რომ შეძლონ მათ მიერ მიღე-ბული გადაწყვეტილებების განხორციელება;

საზედამხედველო ორგანოებისათ-ვის მინიჭებული ისეთი უფლებამოსილება-ნი, რომელთა საფუძველზეც შესაძლებელი იქნება მათ იურისდიქციაში დარეგისტრირე-ბული ბანკების საზღვარგარეთ საქმიანობასა და, პირიქით, ქვეყნის ტერიტორიაზე მოქმედი საზღვარგარეთ რეგისტრირებული ბანკების საქმიანობაზე კონტროლი.

კანონით დადგენილი დებულებების თანახმად, საბანკო საქმიანობის ლიცენზირების პროცედურა უნდა იყოს მკაცრი და ზედმიწ-ველით დაცული. ამასთან, საბანკო საქმიანობის

ლიცენზირების, მისი გაუქმების ან შეზღუდვის შესახებ გადაწყვეტილებები მიღებულ უნდა იქნეს სამართლიანობის პრინციპების საფუძველზე.

დღეისათვის გარკვეული პრობლემებია კორპორაციულ კლიენტებთან ურთიერთობაში და, კომერციული ბანკების კორპორაციული ქცევის კოდექსის გათვალისწინებით, ბანკები ჯერ კიდევ საჭიროებენ კორპორაციული კულტურის დახვეწას კლიენტურის საჭიროებებისა და მოთხოვნების უკეთ გასაცნობად, რათა კლიენტურა იზრდებოდეს და ვითარდებოდეს ბანკთან ერთად.

ქვეყანაში დღეს არსებული ადმინისტრაციულ-საკანონმდებლო ბაზა მთლიანად მორგებულია ამ ბაზრის ერთი მონაწილის ინტერესებზე და მეორე მხარე სრულად არის იგნორირებული. არადა, ბანკებს საკუთარი საკრედიტო პოლიტიკის განსაზღვრისას აქვთ ელემენტარული ვალდებულება, რომ ერთმანეთისგან განასხვავონ ორი მარტივი ეკონომიკური ტერმინი, - მოთხოვნა და მოთხოვნილება. ბანკები სარგებლობენ ეკონომიკაში არსებული ფინანსური შიმშილით, ანუ მოთხოვნილებით და გასცემენ მაღალ-რისკიან კრედიტებს. ამ სესხების დიდი ნაწილი პრობლემდება, თუმცა, საბოლოო ჯამში, ბანკები ამ კრედიტებს მაინც იღებენ. მათ, რეალურად, გაცემული კრედიტის ამოღების პრობლემა არ აქვთ, ვინაიდან როგორც სამართლებრივად, ისე კვალიფიკაციის კუთხით, ისინი კლიენტებთან შედარებით გაცილებით პრივილეგირებულ მდგომარეობაში არიან.

ამ ფონზე, ვფიქრობთ, რომ ეროვნულმა ბანკმა უნდა შეძლოს ისეთი რეგულაციების შემოტანა, რომ სამომხმარებლო კრედიტების რისკების დონე შემცირდეს, წინააღმდეგ შემთხვევაში, - უნდა შეიზღუდოს. რეალურად, სამომხმარებლო სესხებს დადებითი ეფექტი ეკონომიკის განვითარებაში არ აქვთ, გამომდინარე იქიდან, რომ ამ კრედიტებით ფინანსდება იმპორტი, ეს ფული ქვეყნიდან გადის და ჩვენი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნების წარმოების წახალისებას ხმარდება.

ქვეყნის საბანკო სექტორში კონკურენციის გაზრდის მიზნით, საკანონმდებლო ხელისუფლებამ უფრო ქმედითი ნაბიჯები უნდა გადადგას ამ მიმართულებით. როგორც პრაქტიკა მოწმობს, კომერციული ბანკების მდგრადობაზე ნეგატიურ გავლენას ახდენს, ერთი მხრივ, საბანკო საკანონმდებლო ბაზის განუვითარებლობა და, მეორე მხრივ, მიღებული კანონების უმოქმედობა. ეს ეხება როგორც საგადასახადო კანონ-მდებლობას, ასევე კანონს გაკოტრების შესახებ, ანტიმონოპოლიურ და სხვა საკანონმდებლო აქტებს.

საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ კონკურენციაში გამარჯვებული უნდა გამოდიოდეს ის ეკონომიკური აგენტი (ბანკი), რომელიც აწარმოებს ყველაზე უფრო სასარგებლო (იმ დროისთვის საჭირო) ფინანსურ მომსახურებას მომხმარებლისთვის ყველაზე უფრო მისაღებ (მომგებიან) პირობებში. ეს კი მიიღწევა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ყველა ეკონომიკური აგენტი დაიცავს კანონმდებლობით განსაზღვრულ წესებს. მაგრამ სპორტული შეჯიბრების ანალოგიურად, აქაც შეიძლება წარმოიქმნას აღნიშნული წესების არად ჩაგდებისა და მათი გვერდის ავლის ცდუნება.

კონკურენციაში „არბიტრის“ ფუნქციას თავისი არჩევანით, როგორც წესი, მომხმარებელი ასრულებს. მაგრამ, საბაზრო სიტუაციის გართულების გამო, იგი ხშირად ჯეროვნად ვერ ახერხებს ამ როლის შესრულებას და თავადვე რჩება მოტყუებული, რამდენადაც ყოველთვის არ შეუძლია დამოუკიდებლად ამოიცნოს არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის აქტი.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, არაკეთილსინდისიერი კონკურენციისაგან დაცვა ესაჭიროება როგორც მომხმარებელს, ისე პატიოსან კონკურენტს, რომელიც ემორჩილება კანონმდებლობით დადგენილ საბაზრო „თამაშის წესებს“. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის ნებისმიერი ფორმის გამოვლენის თავიდან აცილება და აღკვეთა ემსახურება არა მარტო კონკრეტული მომხმარებლისა და მეწარმის, არამედ, საერთოდ, მთელი საზოგადოების ინტერესებს და, საზოგადოდ, პროგრესის სტიმულირებას.

სხვადასხვა ქვეყნების კონკურენციული კანონმდებლობებით და კონკურენციის სფეროში მოღვაწე ექსპერტთა შეფასებით, ეკონომიკური აგენტის ქმედება არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის აქტად ითვლება, თუ ეს ქმედება: მიმართულია სამეწარმეო საქმიანობაში უპირატესობის მისაღებად; ეწინააღმდეგება ქვეყანაში მოქმედი კანონმდებლობის მოთხოვნებს საქმიანი ბრუნვის, წესიერების, გონივრულობისა და სამართლიანობის აღიარებულ ნორმებს; მატერიალურ ზიანს აყენებს (ან შეუძლია მიაყენოს) სხვა ეკონომიკურ აგენტებს ან ჩრდილში აყენებს მათ საქმიან რეპუტაციას.

არაკეთილსინდისიერი კონკურენცია, როგორც საბაზრო ეკონომიკის ეფექტური ფუნქციონირების საფუძვლების საწინააღმდეგო მოვლენა, კანონით აკრძალულია ყველა ქვეყანაში, სადაც კი არსებობს კონკურენციული კანონმდებლობა. ანალოგიურად, საქართველოს ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობით, კერძოდ, „კონკურენციის შესახებ“ საქართველოს 2014 წლის 21 მარტის 2159 კანონის მე-113 მუხლის 1-ლი პუნქტით „არაკეთილსინდისიერი

კონკურენცია დაუშვებელია“; ამავე მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად კი „არაკეთილსინდისიერ კონკურენციად ითვლება ეკონომიკური აგენტის ქმედება, რომელიც ეწინააღმდეგება საქმიანი ეთიკის ნორმებს და ღახავს კონკურენტთა და მომხმარებელთა ინტერესებს“, კერძოდ:

კომუნიკაციის ნებისმიერი საშუალების გამოყენებით საქონლის შესახებ ისეთი ინფორმაციის გადაცემა (მათ შორის, არასათანადო, არაკეთილსინდისიერი, არასარ-წმუნო ან აშკარად ყალბი რეკლამის საშუალებით), რომელიც მომხმარებელს არას-წორ წარმოდგენას უქმნის და ამით გარკვეული ეკონომიკური ქმედებისაკენ უბიძგებს;

ეკონომიკური აგენტის მიერ მხარის შეცდომაში შესაყვანად გარიგების ნამდვილი მიზნის დამალვა და ამით კონკურენციაში უპირატესობის მიღწევა;

ეკონომიკური აგენტის მიერ კონკურენტის რეკუტაციის შელახვა (საწარმოზე, პროდუქციაზე, სამეწარმეო და სავაჭრო საქმიანობაზე არასწორი შეხედულების შექმნა), მისი უსაფუძვლო კრიტიკა ან დისკრედიტაცია;

კონკურენტის ან მესამე პირის საქონლის ფორმის, შეფუთვის ან გარეგნული იერსახის მითვისება;

სამეცნიერო-ტექნიკური, საწარმოო ან სავაჭრო ინფორმაციის ან კომერციული საიდუმლოების მისი მფლობელის თანხმობის გარეშე მიღება, მოპოვება, გამოყენება ან გავრცელება;

შემსყიდველის, მიმწოდებლის, მისი თანამშრომლის ან გადაწყვეტილების მიღების უფლებამოსილების მქონე პირის მოსყიდვა, რომ მან დაქირავებლის ინტერესების საწინააღმდეგოდ ან მომხმარებლის ინტერესების უგულვებელყოფით იმოქმედოს;

ბოიკოტისაკენ მოწოდება [3, მუხლი 113].

ჩვენი აზრით, ბუნებრივი და სასურველია ამ ნუსხის მაქსიმალურად გაფართოება და სრულყოფა, რათა კონკურენციის დამცველ და სასამართლო ორგანოებს ჰქონდეთ შესაბამის სამართალდარღვევებზე ადექვატური და ოპერატიული რეაგირების შესაძლებლობა.

არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის აღკვეთისა და რეგულირების პრობლემატიკის უფრო სრულად მოცვის მიზნით, დროულად უნდა გადამუშავდეს არსებული კანონი „კონკურენციის შესახებ“, რომელშიც გათვალისწინებულ უნდა იქნეს თანამედროვე მსოფლიო გამოცდილება და მაქსიმალურად დაუახლოვდეს იგი ევროკავშირის საკონკურენციო კანონმდებლობას და ასევე ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის მოთხოვნებს კონკურენციის სფეროში. ამასთან ერთად, საქართველოს კანონში „კონკურენციის შესახებ“ შესატანია ცვლილება და მას უნდა დაემატოს ერთი თავი, რომელიც

ქვეყნის ეროვნულ ბანკს გარკვეულად ვალდებულს გახდის დაარეგულიროს და ხელი შეუწყოს საბანკო სექტორში ჯანსაღი კონკურენციის განვითარებას.

ბანკების ეფექტურ ფუნქციონირებას ხელს უშლის ისეთი ნორმატიული აქტების არარსებობა, როგორცაა, მაგალითად, იპოთეკის მარეგულირებელი კანონი. საბანკო საქმიანობაში იპოთეკის გამოყენებას კი, ჩვენი აზრით, ხელს უშლის უძრავ ქონებაზე უფლებების რეგისტრაციის კანონის არარსებობა, აღსანიშნავია ასევე დეპოზიტების დაზღვევის კანონმდებლობის და საბანკო სფეროში ანტიმონოპოლიური საქმიანობის კანონმდებლობის არარსებობა. ამიტომ აუცილებელია ამ კანონების დამუშავებისა და პარლამენტის მიერ მათი მიღების პროცესის დაჩქარება.

ამასთან, საკანონმდებლო აქტების ნაკლოვანებებზე საუბრისას, აუცილებლად უნდა აღინიშნოს სხვადასხვა აქტებში არსებული ურთიერთგამომრიცხავი დებულებებიც. ეს, უმეტესწილად, ეხება საგადასახადო კანონმდებლობას. გარდა ამისა, მოქმედ საგადასახადო კანონმდებლობაში განზოგადებული არ არის გარკვეული მნიშვნელოვანი საკითხები, რაც საგადასახადო სამსახურს საშუალებას აძლევს, ეს გაურკვეველობა თავის სასარგებლოდ, გადასახადის გადამხდელის ინტერესების საზიანოდ გამოიყენოს, რაც დაუყოვნებლივ გამოსწორებას მოითხოვს.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ საკანონმდებლო ბაზის მოუწესრიგებლობა აფერხებს კომერციული ბანკების მიერ ეკონომიკისათვის გრძელვადიანი კრედიტების გაცემას. რაც შეეხება ფინანსურ მხარდაჭერას, ის ძირითადად, მოკლევადიანი მოთხოვნების დაკმაყოფილები-სკენ არის მიმართული, და ამიტომ რაიმე მნიშვნელოვანი ეფექტის მიღება მისგან, ეკონომიკის აღმავლობის თვალსაზრისით, შეუძლებელია.

კომერციულ ბანკებს არ შეუძლიათ რეალური სექტორის დაკრედიტების გაფართოება, თუ იგი სახელმწიფო სესხის დაბრუნებასთან დაკავშირებული პრობლემების წარმოქმნისას მათი ინტერესების დაცვას არ უზრუნველყოფს. ამასთან, აღსანიშნავია ისიც, რომ სანამ სახელმწიფო კრედიტორთა უფლებების დაცვის ინსტიტუტებს არ შექმნის, რეალური სექტორის დაკრედიტების სტიმულირებისაკენ მიმართულ არანაირ სპეციალურ ღონისძიებას სათანადო ეფექტი არ ექნება.

ზემოაღნიშნული მდგომარეობიდან გამოსავალი, ჩვენი აზრით, უნდა ვეძებოთ დეპოზიტების დაზღვევის სისტემის ჩამოყალიბებაში, რაც მოითხოვს სახელმწიფოს მხრიდან სათანადო მხარდაჭერას. კომერციული ბანკების მიერ დეპოზიტების დაზღვევა მნიშვნელოვან-

წილად ხელს შეუწყობს საბანკო რისკების ოპტიმალურ მართვას, რაც, საბოლოო ჯამში, ბანკებს გაკოტრებისაგან და საბანკო სისტემას კრიზისისაგან დაიცავს.

თანამედროვე ეტაპზე საქართველოში ანაბრების დაცვის მთავარ მექანიზმს წარმოადგენს „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონის 37-ე მუხლის მე-7 პუნქტით განსაზღვრული საშუალება, რომელიც ბანკის გაკოტრების შემთხვევაში, მენაბრეების თანხების გასტუმრებას ითვალისწინებს [2, მუხლი 37].

სამწუხაროდ, როგორც პრაქტიკაში გვიჩვენა, აღნიშნული მოთხოვნების შესრულება, ფაქტობრივად, გართულებულია, ვინაიდან მენაბრეებმა, ვერ დაიბრუნეს თავიანთი სახსრები, რაც საბანკო სისტემისადმი მოსახლეობის ნდობას კიდევ უფრო აქვეითებს. ამიტომ მიმდინარე ეკონომიკური რეფორმების პირობებში, ჩვენი აზრით, გასათვალისწინებელია ის, რომ მოსახლეობის ანაბრების (დანაზოგების) დაცვის უზრუნველყოფა, ბანკების გაკოტრებისას წარმოქმნილი პრობლემების დარეგულირება შეუძლებელია დეპოზიტების დაზღვევის სისტემის შექმნის გარეშე.

ამდენად, საბანკო დეპოზიტების დაზღვევის სისტემის შემოღება, მისი ამოქმედება სტრატეგიულ დონისძიებად უნდა ჩაითვალოს. ამასთან დაკავშირებით, გადაუდებლად მიგვაჩინია საქართველოს კომერციულ ბანკებში დეპოზიტების დაზღვევის შესახებ კანონის და მისი ამოქმედების მექანიზმების დამუშავება. ამას განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს არა მარტო კომერციული ბანკებისა და მთელი საბანკო სისტემისათვის, არამედ მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკის სტაბილური და მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფისათვის.

საზედამხედველო სისტემის ინსტიტუციური მოწყობა მსოფლიოს გარშემო დინამიურ ცვლილებებს განიცდის. კერძოდ, ერთ დროს ფართოდ გავრცელებული კლასიკური მოდელი, სადაც საბანკო, სადაზღვევო და ფასიანი ქაღალდების სექტორების ზედამხედველობა განცალკევებული იყო, დღეს უფრო გამონაკლისია, ვიდრე წესი.

აღსანიშნავია, რომ მსოფლიო ბანკი აწარმოებს გამოკითხვას 100-მდე ქვეყნის ფინანსური ზედამხედველობის სხვადასხვა მახასიათებლების შესახებ [4]. აღნიშნულ მონაცემებში არის ინფორმაცია ინსტიტუციურ მოწყობაზე, რომლის თანახმადაც სახეზე გვაქვს ფინანსური ზედამხედველობის ინტეგრირების მნიშვნელოვანი ტენდენცია. ადგილი აქვს როგორც ზედამხედველობის, ისე მომხმარებელთა დაცვის ინტეგრირებას.

ფინანსური ზედამხედველობის ინსტიტუციური მოწყობის მრავალი მოდელი არსებობს, რომელთაგან, ზოგადად, შესაძლებელია გამოიყოს ოთხი ძირითადი მოდელი: (1) ინსტიტუციური, (2) ფუნქციური, (3) ინტეგრირებული და (4) ტყუპი პიკის.

ინსტიტუციური მიდგომით, ზედამხედველობის დაყოფას განსაზღვრავს რეგულირების ქვეშ მყოფი ინსტიტუტის იურიდიული სტატუსი. ამგვარი მიდგომის გამოყენების მაგალითს წარმოადგენს. მიუხედავად იმისა, რომ ერთ დროს ფინანსური სექტორის ზედამხედველობა მთლიანდ ცენტრალური ბანკის მიერ ხორციელდებოდა, დღეს სადაზღვევო, ფასიანი ქაღალდებისა და საბანკო სექტორების ზედამხედველობა სხვადასხვა სააგენტოების მიერ ხორციელდება. საყურადღებოა, რომ ფინანსური სიღრმის დაბალი დონის მიუხედავად, ჩინეთის რეფორმა არსებული ტენდენციების საწინააღმდეგოდ მიმდინარეობს, რადგან სექტორებს შორის მზარდი კავშირი სააგენტოებს შორის კოორდინირების აუცილებლობას იწვევს. ასევე აღსანიშნავია, რომ რეგულირებადი ფინანსური ინსტიტუტების ინტეგრაციის კვალდაკვალ ზედამხედველობის კოორდინირების პრობლემა გარკვეული წინააღმდეგობების შემცველია, თუმცა, ჩინეთისათვის სააგენტოებს შორის კოორდინირება ამ ეტაპზე პრობლემას არ წარმოადგენს [5].

ფუნქციური მიდგომით, ფინანსური ზედამხედველობის რეგულირება განისაზღვრება არა ინსტიტუტის იურიდიული სტატუსით, არამედ მისი საქმიანობით. აღსანიშნავია, რომ ფუნქციური მიდგომა საკმაოდ წააგავს ინსტიტუციურ მიდგომას, რის გამოც ხშირად მას ცალკე არ გამოყოფენ და ინსტიტუციურ მიდგომასთან ერთად განიხილავენ [6, 7]. ფუნქციური მიდგომის გამოყენების მაგალითია იტალია. აქ ცენტრალური ბანკი პასუხისმგებელია ზოგადად, სისტემურ სტაბილურობასა და საბანკო სექტორის მაკრო-პრუდენციულ რეგულირებაზე. ფასიანი ქაღალდების ბაზრის, საინვესტიციო და აუ-დიტორული საქმიანობის რეგულირებას ცალკე სააგენტო ახორციელებს (CONSOB). ასევე, ცალკე ზედამხედველი ჰყავს სადაზღვევო საქმიანობას (ISVAP) და საპენსიო ფონდებს (COVIP). აღნიშნული ორგანიზაციების კოორდინირების მიზნით შექმნილია ფინანსური სტაბილურობის კომიტეტი. თუმცა, ეს კომიტეტი ნებაყოფლობითია და მას საკანონმდებლო საფუძველი არ გააჩნია.

ინტეგრირებულ მიდგომაში მოიაზრება უნივერსალური ზედამხედველი, რომელიც მთლიანად ფინანსური სისტემის უსაფრთხოებაზე და ფინანსური პროდუქტების მომხმარებელთა უფლებების დაცვაზე ზრუნავს. ინ-

ტეგორირებული ზედამხედველის გამოყენების მაგალითია გერმანია. მიუხედავად იმისა, რომ ცენტრალურ ბანკს (Bundes-bank) გააჩნია მნიშვნელოვანი საზედამხედველო ფუნქციები, ბაფინი (BaFin) წარმოადგენს საბანკო, სადაზღვევო და ფასიანი ქაღალდების სექტორების ზედამხედველს. საზედამხედველო ფუნქციების კოორდინირებას და ცენტრალური ბანკის ჩართულობას სწორედ ბაფინი განსაზღვრავს.

ტყუპი პიკის (Twin Peaks) მიდგომა ერთმანეთისაგან აცალკევებს ფინანსური სტაბილურობის ფუნქციასა და მომხმარებელთა დაცვის ფუნქციას. ამგვარი მიდგომის გამოყენების მაგალითია ავსტრალია. ამ ქვეყნის ფინანსური ზედამხედველობა ზრუნავს ბანკების, სადაზღვევო კომპანიების, საკრედიტო კავშირების და საპენსიო ფონდების ფინანსურ მდგომარეობაზე. მომხმარებელთა უფლებების დაცვა მთლიან საფინანსო სექტორში ევალება ფასიანი ქაღალდებისა და ინვესტიციების კომისიას (ASIC). ცენტრალური ბანკი ზრუნავს მთლიანი საფინანსო სისტემის სტაბილურობაზე და შეუძლია ბოლო ინსტანციის სესხის ინსტრუმენტის გამოყენება.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ინგლისი, სადაც ფუნქციონირებდა ინტეგრირებული ზედამხედველობის სისტემა, 2012 წელს ტყუპი პიკის მოდელზე გადავიდა. საინტერესოა, რომ ავსტრალიისაგან განსხვავებით ცალკე მდგომარეობაში ზედამხედველი (FSA) ცენტრალურ ბანკთან იმ მოტივით გაერთიანდა, რომ მიკრო- და მაკროპრუდენციული რეგულირების ინტეგრირება უკეთესად მომხდარიყო. ზედამხედველთან ინტეგრირებული მომხმარებელთა უფლებების დაცვის სააგენტო (FCA) კი ცალკე გამოიყო.

მიუხედავად იმისა, რომ ფინანსური ზედამხედველობის მთავარი მიზანი მიკროპრუდენციულია, რეალურად მისი გამოცალკევება მაკროპრუდენციული და ფინანსური სტაბილურობის საკითხებიდან, რომელიც, ჩვეულებრივ, ცენტრალური ბანკის პრეროგატივაა, ძალიან რთულია. ბევრ ზედამხედველს, ოფიციალურად განსაზღვრულ მიზნებში პირდაპირ უწერია, რომ მისი მთავარი მიზანი სისტემის, და არა ცალკეული ბანკის, სტაბილურობის შენარჩუნებაა. ამას ემატება ბოლო პერიოდში გაძლიერებული დებატები და რეფორმების ტენდენცია მაკრო- და მიკროპრუდენციული რეგულირების ინტეგრირების თაობაზე. მაგალითად, ბაზელ III-ის ფორმატში კაპიტალის ადეკვატურობის ჩარჩო, რომელიც მიკრორეგულირებაზეა გათვლილი, პირდაპირ შეიცავს კაპიტალის მოთხოვნას ბიზნეს ციკლის საწინააღმდეგო ბუფერის შესაქმნელად, რაც თავისთავად მაკროპრუდენციული რეგულირების საგანია.

მაკროპრუდენციული მიდგომის ეფექ-

ტიანი განხორციელება ფინანსური ზედა-მხედველობისა და ცენტრალური ბანკის კოორდინირებულ ქმედებაზეა დამოკიდებული. ამ პრობლემის მნიშვნელობის კარგი მაგალითია ლატვიის გამოცდილება, სადაც ფინანსურმა კრიზისმა ერთ-ერთი ყველაზე მძიმე შედეგი გამოიღო, რასაც მოჰყვა მშპ-ს მეოთხედის დაკარგვა [8]. ქვეყნის ფინანსური ზედამხედველობის უწყებასა და ცენტრალურ ბანკს განსხვავებული შეხედულებები ჰქონდათ უძრავი ქონების ფასების ზრდასთან დაკავშირებით. ლატვიის საფინანსო ზედამხედველობის უწყების 2006 წლის ანგარიშში ვკითხულობთ: „მთლიანობაში უძრავი ქონების სექტორზე გაცემული საკრედიტო პორტფელის ხარისხი და ამ პორტფელის საკრედიტო რისკების მართვა შეფასდა, როგორც დამაკმაყოფილებელი“ [9, გვ. 4], მაშინ როდესაც, იმავე პერიოდის ფინანსური სტაბილურობის ანგარიშში ლატვიის ცენტრალური ბანკი გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ საჭიროა საბანკო სექტორის მიერ რისკის მართვის პოლიტიკის დრამატიკული შესწავლა და გაუმჯობესება, განსაკუთრებით უძრავი ქონების ბაზარზე მაღალი დამოკიდებულების ფონზე [10].

აღნიშნული პრობლემა კარგადაა აღწერილი ლორდ თორნერის ანგარიშში, სადაც აღნიშნულია, რომ ინგლისის ცენტრალურმა ბანკმა სათანადოდ შეაფასა ფინანსური სტაბილურობის რისკები [11]. თუმცა, აღნიშნულს ზეგავლენა არ მოუხდენია იმ პოლიტიკაზე, რომელიც მიმართული უნდა ყოფილიყო იდენტიფიცირებული რისკების შერბილებაზე. საფინანსო ზედამხედველობის სააგენტო კი ამავდროულად ფოკუსირებული იყო ინდივიდუალური საფინანსო ინსტიტუტების ზედამხედველობაზე.

ამდენად, საზედამხედველო სტრუქტურის ეფექტურობა მჭიდროდ არის გადაჯაჭვური საჯარო სექტორის ზოგად ხარისხზე, ზედამხედველობის ეფექტურობა ადამიანური კაპიტალის ხარისხის მიმართ ძალზე მგრძობიარეა. სწორმა საზედამხედველო პოლიტიკამ შესაძლებელია დაჩრდილოს სტრუქტურის ესა თუ ის ნაკლოვანებანი, და პირიქით.

საქართველოს საფინანსო-საბიუჯეტო სისტემის ინსტიტუციური და სტრუქტურული მოწყობის სისუსტე მოითხოვს საბანკო სისტემის ფუნქციონირებაზე სახელმწიფო ზედამხედველობისა და კონტროლის გაძლიერებას. ეს აუცილებელია იმისათვის, რომ შემცირდეს სისტემური რისკი და უზრუნველყოფილ იქნას საბანკო სისტემის სტაბილურობა.

როგორც ცნობილია, 2008 წელს საქართველოს ეროვნულ ბანკს საბანკო ზედა-მხედველობის ფუნქცია ჩამოერთვა, კერძოდ საბანკო და არასაბანკო ზედამხედველობის დეპარტა-

მენტები საფინანსო ზედამხედველობის სააგენტოს სახით გამოიყო. საბანკო ზედამხედველობის ფუნქციის ეროვნული ბანკისთვის ჩამორთმევა, კომერციულ ბანკებზე უკანონო ზეწოლასთან დაკავშირებით, არაერთ კითხვას აჩენდა. ამიტომ ზემოაღნიშნული დეპარტამენტები 2009 წელს ისევ შეურთდა ეროვნულ ბანკს და ამით, ვფიქრობთ, დაშვებული შეცდომა გამოსწორდა [12].

2015 წლის 1 ივლისიდან ეროვნული ბანკის კანონში შესული ცვლილებების თანახმად, ეროვნულ ბანკს საფინანსო სექტორის ზედამხედველობის ფუნქცია გამოეყო და ჩამოყალიბდა საფინანსო ზედამხედველობის სააგენტო. აღნიშნულმა ცვლილებამ საქართველოში საკმაოდ სერიოზული ვნებათაღელვა გამოიწვია. თავდაპირველად პარლამენტის მიერ მიღებულ კანონპროექტს საქართველოს პრეზიდენტმა ვეტო დაადო, თუმცა საკანონმდებლო ორგანომ ვეტო 81 ხმით დაძლია, რის შემდეგაც პრეზიდენტმა კანონპროექტს ხელი მოაწერა და სააგენტო უფლებამოსილი გახდა.

საგულისხმოა, რომ საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტების თხოვნის გათვალისწინებით, სააგენტოს მუშაობის გარდამავალი პერიოდი, რაც სააგენტოსა და საქართველოს ეროვნული ბანკის ერთობლივ მუშაობას მოიაზრებს, 4 თვით განისაზღვრა. საფინანსო ზედამხედველობის სააგენტოს საბჭო მალევე დაკომპლექტდა შვიდი წევრით, დაინიშნა საბჭოს ხელმძღვანელი და ფინანსური ზედამხედველობის სააგენტოს უფროსი. 10 ოქტომბერს, დახურულ რეჟიმში გაიმართა საბჭოს პირველი სხდომა, რომელზეც საორგანიზაციო საკითხები იქნა განიხილული, თუმცა, 12 ოქტომბრის N3/6/668 საოქმო ჩანაწერით, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ საქმეზე საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე შეაჩერა ახალი საბჭოს მუშაობა და დაადგინა, რომ საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე „ზედამხედველობის სააგენტოს“ ფუნქციებს შეასრულებს საქართველოს ეროვნული ბანკი. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ჯერჯერობით ძნელია იმის პროგნოზირება, თუ როგორი იქნება სააგენტოს სამომავლო პერსპექტივა [13].

უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს კონსტიტუციის 95-ე მუხლის მიხედვით, საქართველოს ეროვნული ბანკი, რომელიც დამოუკიდებელია თავის საქმიანობაში, წარმართავს ქვეყნის მონეტარულ პოლიტიკას ფასების სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად და ხელს უწყობს ფინანსური სექტორის სტაბილურ ფუნქციონირებას. ზედამხედველობის ფუნქციის გამოყოფის შემთხვევაში, კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგება სეპ-ის მიერ მისი კონსტიტუციური მოვალეობის შესრულების შესაძლებლობა, მონ-

ეტარული პოლიტიკის წარმოებისა და ფინანსური სტაბილურობის უზრუნველყოფის მიმართულებებით.

ამასთან, აღნიშნული საკანონმდებლო ცვლილების მიღებისას არ იყო გათვალისწინებული საბანკო ზედამხედველობის საერთაშორისო პრაქტიკის ის მნიშვნელოვანი ტენდენცია, რაც 2008 წლის ფინანსური კრიზისის შემდეგ გამოიკვეთა, როდესაც ცხადი გახდა საბანკო ზედამხედველობის ცენტრალური ბანკებისგან გამოყოფის მანამდე გავრცელებული პრაქტიკის სისუსტეები. 2008 წლის ფინანსური კრიზისის შემდეგ ევროპის ცენტრალურ ბანკს დაემატა საბანკო სექტორის ზედამხედველობის ფუნქცია, ხოლო ინგლისის ბანკში, რომელიც გაერთიანებული სამეფოს ცენტრალური ბანკია, კვლავ მოხდა მონეტარული ფუნქციების და ფინანსური ზედამხედველობის გაერთიანება.

მიგვაჩნია, რომ აღნიშნულ ცვლილებას მნიშვნელოვანი ხარვეზი გააჩნია. კერძოდ, გაუგებარია, როგორ შეიძლება ფინანსური სექტორის სტაბილური ფუნქციონირების ხელშეწყობა საბანკო ზედამხედველობის გარეშე, ვინაიდან საბანკო ზედამხედველობა მოიცავს კაპიტალის ადეკვატურობის, გარე შემოწმების, აქტივების კლასიფიკაციის, საოპერაციო რისკების მართვის და სარეზერვო მოთხოვნების საკითხებს და სხვა, რაც პირდაპირ განაპირობებს ფინანსური სექტორის სტაბილურობას.

საგულისხმოა, რომ მოქმედი სისტემით, ეროვნული ბანკის მმართველი ორგანოს წევრები განეკუთვნებიან „საჯარო სამსახურში ინტერესთა შეუთავსებლობისა და კორუფციის შესახებ“ კანონით განსაზღვრული თანამდებობის პირის კატეგორიას და ვალდებული არიან შეასრულონ ამ კანონით დაკისრებული ვალდებულებები, მათ შორის ყოველწლიურად წარადგინონ ქონებრივი დეკლარაციები. ამ ვალდებულების დარღვევისათვის კი შესაძლებელია დადგეს ადმინისტრაციული თუ სისხლისსამართლებრივი წესით მათი პასუხისმგებლობის საკითხი. ყოველივე ეს ნათლად მიუთითებს გამჭვირვალობაზე, კორუფციული რისკებისაგან და ინტერესთა კონფლიქტისაკენ კანონისმიერი გარანტიების დაცვაზე. აღნიშნულისაგან განსხვავებით, ეროვნული ბანკის კანონში შესული ცვლილებებით, არაფერია ნათქვამი სააგენტოს საბჭოს წევრთა თუ სააგენტოს უფროსის ვალდებულებაზე წარმოადგინოს დეკლარაცია, თუ დაემორჩილოს აღნიშნული კანონის მოთხოვნებს [14, გვ. 6].

ხაზგასასმელია ისიც, რომ აღნიშნული საკანონმდებლო ცვლილებები ეწინააღმდეგება ევროკავშირ-საქართველოს ასოცირების ხელშეკრულებას და დღის წესრიგს, რომელიც წარმოადგენს 2014-2016 წლებში საქართველოსა

და ევროკავშირის ერთობ-ლივი მუშაობისათვის განსაზღვრული პრიორიტეტების სიას. აქედან გამომდინარე, ირღვევა საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 26 იანვრის 59 განკარგულება „საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ასოცირების დღის წესრიგის განხორციელების 2015 წლის ეროვნული სამოქმედო გეგმის დამტკიცების შესახებ“, რომელსაც საქართველოს პრემიერ-მინისტრი აწერს ხელს. ასოცირების დღის წესრიგის ეკონომიკური თანამშრომლობის პარაგრაფში (2.5) და შემდგომ უკვე მთავრობის განკარგულებაში ნათლად წერია, რომ საქართველოს ცენტრალური ბანკის კანონმდებლობის გადასინჯვა უნდა განხორციელდეს ევროკავშირის ექსპერტიზით და ევროპის ცენტრალური ბანკის გამოც-დილებაზე დაყრდნობით.

აღნიშნული კანონპროექტის თავდაპირველი ვერსიის შემუშავებაში არ ყოფილა ჩართული არც ერთი საერთაშორისო ორგანიზაცია, როგორც ეს აღნიშნულია მის სამოტივაციო წერილში. მხოლოდ მესამე მოსმენის დროს იქნა გათვალისწინებული I -ის რამდენიმე რეკომენდაცია. თუმცა, არ იქნა გათვალისწინებული არც ერთი პრინციპული რეკომენდაცია, რომელიც ფონდმა გასცა. კერძოდ: ზედამხედველობის სებ-ის ფარგლებში დატოვება, ზედამხედველობის საბჭოს დაკომპლექტების დროს ძალთა ბალანსის დაცვა, ზედამხედველობის საბჭოს წევრების დაცულობის მყარი ლეგალური ბაზის შექმნა და სხვა [15, 119].

გარდა ამისა, შემოთავაზებული ცვლილებები არ შეესაბამება ბაზელის კომიტეტის „ეფექტიანი ზედამხედველობის ძირითად პრინციპებს“, რომელიც საყოველთაოდ არის აღიარებული, როგორც საუკეთესო სახელმძღვანე-

ლო პრინციპები საბანკო ზედამხედველობის სფეროში [16]. ბაზელის კომიტეტის პრინციპების გათვალისწინება საკანონმდებლო ცვლილებების დროს პრინციპულად საჭიროა, რადგან სწორედ მასთან შესაბამისობას ადგენენ ინვესტორები ქვეყანაში შესვლის წინ. დოკუმენტის მიხედვით, აუცილებელია საბანკო ზედამხედველობას ჰქონდეს შესაბამისი დამოუკიდებლობა. დაუშვებელია მთავრობისა და ბიზნესის ჩარევა ზედამხედველის საოპერაციო საქმიანობაში. ზედამხედველს უნდა ჰქონდეს სრული დისკრეცია, განახორციელოს ნებისმიერი საზედამხედველო ქმედება ან მიიღოს გადაწყვეტილება ბანკებზე ან საბანკო ჯგუფებზე.

დასკვნა: ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, საბანკო ზედამხედველობის ფუნქციის განმახორციელებელი სტრუქტურული ერთეულის დატოვება ეროვნული ბანკის შემადგენლობაში. თუმცა, თუ მაინც გადაუდებელი გახდება ზედამხედველობის გატანა სებ-იდან, აუცილებელია, რომ აღნიშნული ცვლილება თანხვედრაში მოვიდეს ბაზელის ძირითად პრინციპებთან ეფექტური სა-ბანკო ზედამხედველობის შესახებ. ასევე, ცალსახად უნდა იყოს ნაჩვენები, თუ რა გარანტია ექნება ნებისმიერ ახალ სააგენტოს დამოუკიდებლობის თვალსაზრისით. ამასთან დაკავშირებით, კარგი იქნება თუ ევროკავშირის მიმართავთ კონსულტაციისთვის იმის გათვალისწინებით, რომ ვალდებულება გვაქვს აღებული ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების ფარგლებში, რათა გავაუმჯობესოთ საბანკო ზედამხედველობა და ცენტრალური ბანკის კანონმდებლობა ევროკავშირისა და ევროპის ცენტრალური ბანკის მხარდაჭერით.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. საბანკო ზედამხედველობის ძირითადი პრინციპები/ცნობარი საქართველოს ეროვნული ბანკის ფუნქციებისა და საქმიანობის შესახებ. - თბილისი: საქართველოს ეროვნული ბანკი, 2006. - 31 გვ: <https://www.nbg.gov.ge/uploads/publications/thematic-publications/nbg7.9directorysupervisiongeo.pdf>, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
2. საქართველოს კანონი „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“: https://www.nbg.gov.ge/uploads/legalacts/nbglow/new/kommerciuli_bankebis_shesaxeb_kanoni.pdf, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
3. საქართველოს 2014 წლის 21 მარტის კანონი №2159 „კონკურენციის შესახებ“: <http://adjara.gov.ge/uploads/Docs/4df7243daab340a1ae38b5893424.pdf>, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.

4. World Bank, 2013: <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTGLO-BALFINREPORT/0,contentMDK:23267422~pagePK:64168182~piPK:64168060~theSitePK:881609700.html>, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
5. G30, 2008, The structure of Financial Supervision: Approaches and Challenges in a Global Marketplace, The Group of Thirty, Washington, D.C.
6. Herring, Richard J. and Carmassi, Jacopo, 2008, The Structure of Cross-Sector Financial Supervision. Financial Markets, Institutions & Instruments, Vol. 17, Issue 1, pp. 51-76.
7. GDFR 2013, Global Development Report: Rethinking the Role of the State in Finance, World Bank, Washington D.C.
8. IMF, 2013, Republic of Latvia: 2012 Article IV, Country Report No. 13/28, International Monetary Fund, Washington, D.C.
9. FCMC, 2006, Annual Report, Financial and Capital Market Commission, Riga.
10. BoL, 2006, Financial Stability Report, Bank of Latvia, Riga.
11. Turner A., 2009 The Turner Review: A regulatory response to the global banking crisis, FSA, UK.
12. კუკავა მ. საბანკო ზედამხედველობის ფუნქციის ჩამორთმევა ეროვნულ ბანკს ხელს შეუშლის კონსტიტუციური უფლებამოსილების განხორციელებაში: <http://www.transparency.ge/node/5261>, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
13. საფინანსო ზედამხედველობის სააგენტოს ფუნქციონირება შეჩერებულია: <http://www.radiotavisupleba.ge/content/sapinanso-zedamkhedvelobis-saagentos/27307949.html>, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
14. ალაფიშვილი დ. საბანკო ზედამხედველობის სისტემის რეფორმადწოდებული საკანონმდებლო ცვლილებები: დამოუკიდებლობის ზრდა თუ შემცირება // ეკონომიკა და საბანკო საქმე. – 2015. ტომი 3, № 2, გვ. 5–9: https://www.nbg.gov.ge/uploads/journal/2015/2015_2/n22015.pdf, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
15. IMF, EBRD და ADB ხელისუფლებას კრიტიკულ წერილს უგზავნიან: www.info9.ge/.../123688-msoffio-banki-imf-ebird-da-adb-khelisuflebas-krit..., უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
16. Basel Committee. Core Principles for Effective Banking Supervision. March, 2012.